

TEDENSKA PRILOGA

PRIMORSKEGA DNEVNIKA

Trst, 14. dec. 1950

Št. 48 - Leto II.

VSEBINA:

MILOVAN DJILAS

**ZSSR - imperialistična
sila sodobne teme**

ZSSR - imperialistična sila sodobne teme

II.

Čeprav so se državno-kapitalistične tendence že močno pokazale — in se vse močneje kažejo — že v kapitalističnih monopolih in sploh v vsem obdobju monopolističnega kapitalizma (a po mojem mišljenju najmočneje — in to ne samo v ekonomskem pogledu — v Nemčiji po Hitlerjevem prihodu na oblast. (Zanimivo je ne samo s književne, temveč tudi s socialne in politične strani poročilo, ki ga je podal neki visoki hitlerjevski funkcionar v Berlinu o atmosferi, ki je vladala v Kremlju, ko so podpisovali pakt o prijateljstvu in nenapadanju med Nemčijo in ZSSR 1939. leta (iz zaplenjenega arhiva nemškega ministristva za zunanje zadeve). V tem vzdušju banketov, zdravic, bleščečih uniform, birokratskega reda in pompoznosti hitlerjevski poročevalec navdušeno končuje, da se je počutil kakor med Parteigenossen (člani nacistične stranke)... Sploh je v luči dosedanje analize parola zahodnih liberalcev in socialnih demokratov »proti fašizmu in komunizmu« (če se misli na komunizem v ZSSR) dobila in dobiva — zlasti danes v obdobju intenzivne vojnohujskaške politike vodstva ZSSR — realno politično in družbeno osnovo.) popolna zmaga monopolistične birokracije, oziroma: državnega kapitalizma — zaradi drugačnih zgodovinskih pogojev — ni bila mogoča nikjer drugje kot v Sovjetski zvezi. Zato je treba današnji družbeni red v Sovjetski zvezi imeti za nov zgodovinski pojav, in sicer ne nov v kvalitativnem, družbenem in ekonomskem smislu (ker tendence

ke državnemu kapitalizmu, pa tudi najraznovrstnejše oblike državnega kapitalizma obstoje tudi drugod ter predstavljajo karakteristično potezo monopolov sploh), temveč v smislu najskrajnejše in najpopolnejše stopnje v ostvaritvi državnega kapitalizma

Sovjetski korumpirani ekonomisti in brezvestni agitatorji zlasti poudarjajo likvidacijo brezposelnosti kot velik uspeh in prednost njihovega «socialističnega» sistema pred drugimi kapitalističnimi deželami. Treba je opozoriti, da tudi kapitalistične dežele v dobi prvotne akumulacije in industrijske revolucije niso poznale akutne brezposelnosti, temveč so čutile pomanjkanje «rok» delovne sile). Čeprav ta primerjava ne ustreza popolnoma in nam ne daje prave slike, ker je šla industrializacija v ZSSR po posebni poti in so jo izvajali z državno-kapitalističnimi ukrepi v popolnoma drugačnih zgodovinskih okolišnih, nam vendarle odkriva, da je brezposelnost zvezana tudi s tempom in s splošnimi razvojnimi pogoji. Če pa že govorimo o brezposelnosti v Sovjetski zvezi, bi vsaka količkanj solidnejša ekonomska analiza brez dvoma pokazala: da je tisto število birokratov, ki sedi na vratu delovnemu ljudstvu, ker mu dejansko ni potrebno — in je danes sploh odveč — za normalno opravljanje proizvodnega procesa, ter tisto število delavcev, ki zaradi raznih prisilnih ukrepov dajejo nižjo produktivnost dela kakor bi bilo mogoče ob dani tehnični stopnji proizvodnje — v resnici prikrita oblika brezposelnosti.

Zakaj ZSSR skriva svoj red in svojo podobo

Na koncu bi hotel opozoriti še na eno vprašanje. V svojem govoru študentom o volitvah sem rekel, da v Sovjetski zvezi ne gre za državni kapitalizem, temveč za krizo socializma. Čeprav je vsa moja razlaga zahtevala drugačen zaključek glede prve postavke, nisem mogel takrat napraviti takega zaključka iz preprostega razloga, ker nisem hotel, pa tudi ne mogel priti do njega, ker pač naše teoretično delo tedaj še ni prišlo,

nitj ni moglo priti do tega spoznanja brez rezultatov revolucionarne prakse, ki se je kopicila, čeprav burno, vendarle postopno, na eni strani — v našem boju proti birokratičnim državno-kapitalističnim tendencam (ostankom kopiranja gospodarskega in državnega sistema v ZSSR), na drugi strani pa — v boju proti osvajačnim in hegemonističnim načrtom in metodam sovjetske vlade. Kakor je znano, se resnična teorija ne izuhta v glavi,

temveč izvaja na osnovi revolucionarne prakse. Vendar se o krizi socializma še vedno lahko govori, in sicer v tem smislu, da je Sovjetska zveza začela — kakor edino tudi mora začeti vsaka socialistična dežela — s socialističnimi ukrepi diktature proletariata v gospodarstvu in da je postopno prehajanje k državnokapitalističnim ukrepom, ki je danes že dobilo obliko družbenega sistema, pomenilo krizo, v katero se je zapletel socializem v ZSSR in iz katere še ni našel poti. Če gledamo zgodovinsko, je red, ki danes obstoji v ZSSR in ki pomeni zmago kontrarevolucije in restavracije posebne vrste (dejstva, ki so zlasti očitna v odnosih Sovjetske zveze do delavskih gibanj v drugih deželah — zlasti tistih, v katerih je proletariati — pa čeprav s pomočjo Rdeče armade, prišel na oblast poleg druge — tudi prevečer socializma, toda ne več ne manj kakor je to tudi monopolistični kapitalizem, se pravi; isto:

Zé poprej smo nekaj rekli o pojavnih oblikah, za katerimi se skriva družbeno bistvo v ZSSR. Pri tem smo seznanili bralca predvsem s tistimi pojavi, ki najbolj očitno potrjujejo nesocialistični značaj ZSSR in ki — kakor smo govorili nekoč, v začetku napada CK VKP(b) na nas — pripadajo staremu svetu. Vendar ti pojavi pogosto nastopajo tudi v obrnjeni, popačeni «socialistični» obliki. Pojavljajo se tu in tam kot odsyit oktobrske revolucije, ki je zapustila močne sledove; če že ne toliko v zavesti, pa vsaj v «vesti» brezvestnih in plehkkih agitatorjev in protagonistov državnega kapitalizma. Dalje se pojavljajo kot zavestni poskus, da se nekaj nesocialističnega prikaže kot socialistično, da bi si na ta način; zagotovili podporo komunistov in sploh levega javnega mnenja v svetu za akcije povsem druge vrste. Kar pa se najčesče dogaja, je tole: da se razni državnokapitalistični ukrepi, pri katerih se zlasti na zura; — ker ni več privatne kapitalistične lastnine — ne vidi takoj, kakšen je njihov resnični, kapitalistični značaj, pojavljajo kot nekaj, kar niso, namreč kot socializem ali vsaj elementi socializma — s tem da so «splošnoarodni», in zajemajo celotno ozemlje (ker gre za en sam edini državni monopol) in na videz niso naperjeni proti nekemu določenemu družbenemu sloju. Ukrepi enega samega in edinega (državnega) monopola se kažejo kot ukrepi enega samega edinega kolektiva delovnih ljudi in dobivajo tako — prikriti z dejstvom, da ni več privatne kapitalistične lastnine — «socialistično» podobo. Toda ves ta videz in popačena slika stvarnosti ne more resni znanstveni analizi, zlasti če se razvija na osnovi revolucionarne prakse, zakriti bistva — kakor ne more puščavniški obraz in samoopoved meniha zakriti grabežljivca, bestialnega in spitanega fevdalca ali kapitalista in kakor prav ta obraz simbolizira njihove izkoriščevalske sisteme.

Kasta ali razred

Zastavlja se vprašanje: ali gre v Sovjetski zvezi za kasto ali razred? Gre seveda za kasto. Birokracija v kapitalističnem monopolu, ki si prilašča del presežne vrednosti, da ga potroši za svojo «grešno dušo» v količini, ki ustreza njenemu deležu v borbi za izžemanje in realizacijo presežne vrednosti, ni lastnik, kar pa ne pomeni, da tudi ona ni posebjenje kapitala in njegovih imanentnih zakonov, med katere spada kot vrhovni agens, sodnik rad sodniki in bog na; bogovi samo še divja in neizprosna bitka za presežno vrednost. Birokracija v ZSSR ni homogen razred, temveč hierarhično zaiferencirana kasta, ki izkorišča vse razredne, kapitalistične privilegije (ker gre za privilegirano, parazitsko, razdeljevanje, dejarsko: družbeno rpanje presežne vrednosti). V Sovjetski zvezi ni formalne kapitalistične lastnine in zato tudi ne razreda, toda ... toda kot lastnik se kolektivno pojavlja državni aparat (v katerega je razen družbeno nepotrebnih birokratov vključeno tudi družbeno potrebno število nameščenecv), aparat, ki ima in more imeti samo značaj kaste. Prav tako se obstoj, *usemogučastj in brezobzirnost policije pojavlja v primitivni in neznanstveni predstavi, da vlada v ZSSR NKVD (uradni naziv: MGB). Dejansko vlada gospodarska birokracija s pomočjo — poleg ostalih faktorjev — MGB). Razredni kapitalistični in celo fevdalni privilegiji (pogledovani deloma iz ruske fevdalne preteklosti, deloma pa vobče*

lastni monopol), privilegiji, ki jih ta birokracija ima in si jih prilašča, dejansko zastirajo bistvo in ustvarjajo videz, da je birokracija nek nov razred in da je kova tudi družbena ure-ditev. Toda če se pojav predrugači, se s tem še ne spremeni bistvo. Samo dejstvo, da se odvzema in razdeljuje presežno delo, ki v blagovnem gospodarstvu z mezžno delovno silo ne more imeti drugačne oblike kot presežno vrednost, samo po sebi še ne dokazuje in v monopolizmu tudi ne more dokazovati, da obstoji razred formalnih lastnikov; samo dejstvo, da ni stabilnega in kompaktnega lastniškega razreda, pa samo po sebi še ne pomeni, da so se družbeni kapitalistični odnosi spremenili. Zakaj kakšna je na primer razlika glede množine in značaja prilaščenega presežnega dela med generalnim direktorjem nekega kapitalističnega trusta in njegovimi formalnimi lastniki? Navadno je ni, ponekod pa gre celo v škodo formalnih lastnikov. Figure izkoriščevalcev se v viharni drami kapitalizma in borbe med kapitalističnimi odnosi in proizvajalnimi silami spremenjajo in zamenjujejo, toda vsebina ostane ista... Razred je izginil, ostal pa je, se razvil in utrdil razredni odnos med kasto kapitalističnih uradnikov in neposrednimi proizvajalci, odnos, ki dobiva čedalje brutalnejše in odvratnejše oblike.

Vzroki «čiščenja», pri Nerusih

Zato seveda ni težko razumeti, od kod redno ponavljajoča se «čiščenja» zaradi «nacionalističnih» odklonov v vseh sovjetskih republikah razen ruske. Ti odkloni so lahko dvojnega značaja: ali so izraz nacionalističnih teženj domačega, racionalnega, državnega kapitalizma proti hegemoniji državnega kapitalizma vladajočega naroda ali pa so izraz demokratičnih in socialističnih teženj delovnih množic. Državni kapitalizem se mora, kakor kapitalistični monopol sploh, vedno — in navzlic svojemu «kzmpolitičnemu» duhu — naslanjati v praktični politični borbi na racionalistične zaostanke določenega vladajočega razreda — na eni strani, na drugi strani pa mora v prvi vrsti privilegirati birokratično kasto prav tega naroda. Če bi ravnali kakorkoli drugače, bi birokratični vrhovi in birokracija v celoti ne mogli na osnovi razlik v produktivnosti dela vleči ekstraprofita — brez katerega si, poleg drugega, ni mogoče monopolizma danes niti zamisliti — iz «zaostalih» ter odvisnih dežel in «bratskih» republik ter «trajno» obdržati svojih privilegijev in razlik, katere jim ta ekstraprofit prinaša. Za določeno, Leni-novo fazo v razvoju ZSSR, je bilo nacionalno vprašanje rešeno, nato pa je zašlo v slepo ulico in se čedalje bolj omejuje na golo ustavno formalnost, (sploh sta formalno pravo in po obliki «popolna» a docela nasprotna zakonodaja v ZSSR izoblikovana bolj nego kdaj koli. Tudi ta zakonodaja prikazuje sliko stvarnosti v popačeni obliki, tako na primer današnja Ustava ZSSR, ki je do vrhunca razvila formalno demokracijo, dejansko uzakinja in podpisuje njeno odpravo. Ta formalni demokratizem v Ustavi, obenem z neomejenimi pravicami in prakso izvršnega aparata oblasti (vlade) izhaja iz samega značaja enega edinega monopola: ta lahko sprejme kakršno koli Ustavo, hkrati pa ostvarja svojo monopolistično despotično oblast. Do kakšne tragikomedije in farizejstva se povzpno v takem «ustavnem» redu, najlepše kaže likvidacija nekaterih republik in narodnosti — ki jim ustava garantira pravice — z odlokom vlade, dejansko: vrhovnega poveljstva armade, ki se je v pogojih birokratičnega velikoruskega monopolističnega despotizma tudi nihče več ne drži.

In tudi čalje, kakor kažejo izkušnje zadnje vojne, v kateri so se vsi narodi razen velikoruskega nujno držali in morali držati zaradi take nesocialistične politike relativno slabo, za-ostrovanje nacionalnega vprašanja ne upada, temveč narašča ter je privedlo do strahotnega uničevanja celih narodov, kakršnega ni mogel izvesti niti nemški kapitalizem pod Hitlerjem (razen proti Židom), z novimi osvajanji in širjenjem hegemonije pa je začelo dobivati prvorazredni pomen. Sile, ki so za sedaj nosilci tega odpora v deželah vzhodne Evrope, so trenutno

še neizdiferencirane in se prepletajo — od kontrarevolucionarnega odpora strmoglavljenih kapitalistov in veleposestnikov do demokratičnih in socialističnih teženj delovnih množic po enakopravnosti. Toda naj bo kakor koli že, vsi ti pojavi kažejo, da se državni kapitalistični (monopolistični) red v ZSSR ni mogel izogniti nacionalnim nasprotjem, ki so značilna za monopolistični stadij kapitalizma na sploh, temveč jih je celo s svojo totalnostjo še bolj zaostрил in jim nujno dal najbrutalnejše oblike, ki jih pozna moderna zgodovina kapitalizma.

Raznovrstni dogmatiki navadno zastavljajo vprašanje: ali se voditelji ZSSR zavedajo dejstev, do katerih jih je privedla njihova praksa v sami Sovjetski zvezi ali pa se tudi sami varajo ter mislijo in verujejo da je pošast, ki je ustvarjena tudi po njihovi volji — socializem. Tako zastavljajo vprašanja je samo po sebi ostanek iluzij in grenkih upov, da vse to morda le ni tako, kakršno je. Za marksista je važen objektivni proces, ne pa subjektivni občutek ali mišljenje posameznikov, pa celo skupin in razredov o njem. Lahko govorimo o tem, da so si nekateri izmed njih, ki jih je prevzela spontana državno-kapitalistična stihija, delali iluzije, da nazadnje le ne bo vse tako slabo, toda sam zgodovinski proces je privedel do tega, da je njihova zavest postala svestna tega, kar se je stvarna zgodilo. S tem so postali v najboljšem primeru tragikomične zgodovinske figure, toda zgodovinska stvarnost se s tem ni spremenila. Njihovo zavest o samem bistvu sistema potrjuje, iz samega bivanja sistema pa tudi izhaja bestialna in načrtna vztrajnost — navzlic obilici «socialističnih» fraz — v izvajanju kurza, ki so si ga izbrali. Res je, da za takšen kurz ni bila potrebna ne genialnost, ne revolucionarnost; sam kapitalizem je stihijsko začel in «znanstveno» odkril ta proces, revolucionarnost bi se mogla pokazati samo tedaj, če bi se temu uprli in povedli ves razvoj v drugi smeri.

Revizionizem v praksi

Iz tega jasno sledi, da niso samo «revizionisti» v teoriji, temveč da dobivajo — in so že dobili — tudi v praksi čedalje izrazitejšo podobo sovražnikov marksizma, pri čemer se še niso odrekli, da ne bi tega — razume se popačenega in falzificiranega marksizma uporabljali za masko, ki jo popravljajo in izpopolnjujejo, kadar in kakor jim je potrebno, da prikažejo (dejansko: prikrijejo) svoj resnični obraz.

Zato je tudi zgodovinsko točno in ustreza samemu bistvu procesa, da so že od začetka, brž ko se je pojavila naša revolucija, morali biti proti njej. Oni so, bodo in morajo biti proti vsaki revoluciji in demokraciji, kar ne pomeni, da ju ne bodo tudi dalje izkoriščali za določene praktične hegemonistične namene. Ne sovražijo nas zaradi teh ali onih napak in slabosti — subjektivnih in objektivnih (res je, imamo jih veliko), temveč zato, ker smo marksisti in revolucionarji. Če so se prj tem zapletljivi protislovju (po eni strani v težnji, da bi izkoristili našo revolucijo za razširjenje hegemonije, po drugi strani pa, da bi nas vključili v svojo «realno» politiko interesnih sfer in «realnih» odnosov sil z zahodnimi kapitalističnimi državami), ni to posledica njihovih takih ali drugačnih «napak» in želja, temveč protislovju samega družbenega sistema, ki ga posebej bomo.

V polemiki proti trockistom je Stalin tedanj red v ZSSR imenoval «birokratski socializem» (ta termin je približno točen za prvo obdobje po Leninovi smrti in za prvo Stalinsko obdobje), kar dokazuje, da je vedel, za kaj gre. Toda ta «socializem» se ni povrnil v demokratične oblike, temveč je razvil in dalje utrđil, med drugim tudi z zavestno in organizirano akcijo samega Stalina.

Ce gledamo zgodovinsko, je danes jasno, da je konflikt med nami in njimi nepremostljiv, in nič manj globok in nič blažji, če ne celo ostrejši, kakor konflikt med delom in kapitalom, med despotizmom monopolov in proletarsko, plebejsko demokracijo.

Vse obtožbe, ki so jih vrgli na nas: o nacionalizmu, imperalizmu, osvojevalnih načelih itd., so se izkazale kot njihova lastna počoba in praksa jih meče na njihovo glavo. Obtožili so nas tudi fašizma. Gornja analiza kaže, da tudi s to obtožbo v bistvu ni nič drugače. Državni monopolistični monopoli v ZSSR je dobil

strahotne, despotske oblike na vseh področjih življenja. Tri in trideset let je minilo, a gnili in ostareli kapitalizem se ne boji vpliva ZSSR, temveč ta se brani in zapira pred kapitalističnim svetom (obratno kakor v Leninovi dobi, ko je bil socializem — kakor sedaj pišejo v ZSSR — še slab — v resnici pa mnogo močnejši kakor danes). Kaj skrivajo in česa se boje? Skrivajo svoj red in svojo podobo, ki je strahotna celo v primeri z buržoazno demokracijo. In ko nas obtožujejo vsega mogočega, vemo, da gre tu dejansko zanje. Pa tudi kadar govore o fašizmu ali čem podobnem, lahko na temelju izkušenj z drugimi obtožbami in z gotovostjo trdimo: De te fabula naratur. (O tebi pripoveduje zgodba, t. j. prav o tebi je govor).

Ne sovjeti, temveč kasta

V «zahodni» propagandi — zlasti tisti, ki jo širijo liberalni in socialdemokratski ideologi in politiki — se je globoko zakoreninila teorija, da gre danes v svetu za stari kapitalistični imperalizem, ki se je že «unesel» in ki še «dokončuje svoje življenje» ter za novi «sovjetski» (To besedo sem postavil med narekovaje zato, ker se teoretično sploh ne more govoriti o sovjetskem imperalizmu, kakor tudi ne o imperalizmu, hegemonizmu itd. sovjetske vlade, ker sam pojem sovjetov kot oblike oblasti delovnega ljudstva izključuje imperalizem, hegemonizem itd. Če z izrazom sovjeti razumemo državo ZSSR ali vlado in vladajoči sloj v ZSSR (ki dejansko nista več sovjetska v pravem pomenu besede, ker so sovjeti kot državni organi delovnega ljudstva praktično likvidirani in so se spremenili ali v golo formalnost ali v priveske upravnega birokratičnega aparata), tedaj bi bili lahko ti termini do neke mere upravičeni. Toda marksisti morajo uporabljati precizne izraze, ker sicer ti neizbežno dobivajo prizvok — še malo ne slučajne — reakcionarne buržoazne borbe, ki skuša z razkrinkavanjem hegemonizma in imperalizma birokratične kaste v ZSSR vtihotapiti orbo proti komunizmu in socializmu ter oblasti delovnega ljudstva (če govorimo posplošeno — proti sovjetom) sploh. Zato je pravilno, kadar govorimo o revizionizmu, hegemonizmu, monopolizmu itd., uporabljati termine: vlada ZSSR, vladajoči sloj, kasta itd. Ta terminološka zmešnjava, ki zanaša idejno zmedo, se je žal vrnila tudi v naš tisk) imperalizem, ki se šele pojavlja, ki pa je že osvojil cela področja ter nenavadno važna gospodarska in vojnostreška oporišča in ki se pripravlja na nova osvajanja. Obratno pa trobi vsa propaganda iz ZSSR in komunističnih partij, ki so pod njegovim vodstvom, da sta se po vojni izoblikovala dva bloka: blok imperalizma, vojne in reakcije na čelu z ZDA in blok miru, socializma in demokracije na čelu z ZSSR, o čemer sem že govoril, ko sem obravnaval bistvo družbenega reda v Sovjetski zvezi in o čemer bom še govoril pozneje. Tokrat se moram nekoliko obširneje pomuditi pri omenjenih liberalnih teorijah.

Ni težko uvideti, da izhajajo te teorije — kakor tudi tiste, ki jih širi propaganda iz ZSSR — iz nekih na videz točnih dejstev in očitnih zunanjih pojavov in da njihovim tvorcem prav dobro služijo v praktični tekoči politiki in v boju za vpliv med množicami, da pa niso in tudi nujno ne morejo biti sposobne, znanstveno pojasniti bistvo samega problema in ustvariti kakršnokoli jasno perspektivo.

Res je, od Leninovih časov dalje, da o Marxu in Engelsu niti ne govorimo, se je zgodilo marsikaj novega. Lenin je svoje čelo o imperalizmu kot najvišjem in zadnjem stadiju kapitalizma pisal nepolnih 20 let po Engelsovi smrti. A kolikšne spremembe so se izvršile v kapitalizmu med tem časom, spremembe, ki jih je Engels komaj šele slutil, ne da bi jih mogel še povsem točno videti — ker se takrat še niso bile dokončno izoblikovale — in ki jih je pojasnil šele Lenin! Samo «teoretični» in «revolucionarji», ki — še malo ne slučajno in nezainteresirano — zapirajo oči (in tisti, ki so jim jih zaprli) pred gibanjem materialnega sveta in družbene prakse ter životarijo v oblakih «čiste» teorije, lahko trdijo, da se v relativno dolgem razdobju, ki nas loči od omenjenega Leninevega dela (napisanega leta 1916), v razdobju, ki je

mного dalje od dobe, ki je ločila Lenina in Engelsa, ni premaknil v kapitalistični stavbi niti kamenček. Zato ne ravna samo nasprotno duhu in metodi Vladimirja Iljiča, ki je vedno trdil, da ni «večnih» in «večnoveljavnih» teorij, ter zahteval, da moramo nove pojave vsestrahsko proučiti in preveriti v revolucionarni praksi milijonov: ti ljudje se dejansko postavljajo po robu tudi stvarni, znanstveni vsebini omenjenega Leninega dela samega, ki sicer popolnoma pravilno ugotavlja, da je imperializem, oziroma — monopolistični kapitalizem zadnji in najvišji stadij kapitalizma, a s tem še ne trdi za vse večne čase, da se imperializem tudi kot zadnji in najvišji stadij ne spreminja in ne giblje, temveč samo čaka genialnega samozavezanca, kdaj mu poreče, naj se začne gibati, da si bo lahko izmislil svojo teorijo. Naj «teoretični» in «genijski» molče ali ne molče — življenje gre svojo pot dalje in njihov molk potrjuje samo dejstvo, da so sami postali ali razredno zainteresirani nosilci ali pa skledoljivi tistih družbenih sil, ki so postale reakcionarne, ki niso zainteresirane na nikakršnih spremembah in ki želijo, da bi današnje družbeno stanje večno trajalo. Tako je bilo praviloma v vsej dosežani zgodovini, ker je pač zgodovina razrednih bojev, in tako je tudi danes.

Teoretičkom ZSSR se je v zvezi s tem zgodilo dvoje. Prvič — kakor nekoč voditelj II. Internacionalne Marxa, tako so tudi oni spremenili Lenina in njegov nauk v sveto podobo, ki lepo visi po uradih in je natisnjena na bankovcih, ter jim prav dobro služi, da začasno — kot cerkveni dostojanstveniki s krščanskim usmiljenjem in pridigami, da smo pred bogom

vsi enaki — varajo množice ter pomirjajo svojo lastno «revolucionarno» vest. Kar se pa tiče samega leninizma, je lahka praksa — «glede na spremembe zgodovinske okolnosti» — tudi popolnoma drugačna, kakor zahteva leninizem. Drugič pa, kar je še mnogo važnejše, sta jim kakršnakoli obdelava (drugače povedano: o taktiki in strategiji delavskih gibanj) na temelju dejanskih sprememb v imperializmu — ne same nepotrebna in nezaželena, temveč celo neposredno ogrožata njihove lastne osvajaalne in hegemonistične načrte. Ne gre jim več za to, da bi — ideološko in politično — pomagali neki deželi strmoglaviti kapitalizem od znotraj ter ga zamenjati s socializmom, temveč za to, da bi njihova armada izkoristila revolucionarno gibanje, osvojila neko ozemlje in razširila njihovo lastno gospodarstvo. Za tako koristljivo prakso pa zadostuje tudi «stara» teorija, oziroma — koščki te teorije, ki jih izkoriščajo za to ali ono konkretno potrebo kot ideološki plašč. Treba se je samo spomniti na to, kako so nekoč posamezne Engelsove formulacije — znanstveno popolnoma pravilne in revolucionarno dosledne za določeno obdobje — služile teoretikom II. Internacionalne, da so skrivali za njimi in z njimi opravičevali svoj oportunistem in renegatsvo v drugačnem obdobju. Nekaj podobnega se dogaja danes tudi z voditelji in «teoretiiki» ZSSR. Znanstveno točne in globoke, revolucionarno dosledne Lenineve teze o imperializmu, ki so — v bistvu, kakor tudi Marxovi in Engelsovi zaključki o ekonomskih zakonitostih kapitalizma — veljavni tudi danes, služijo voditeljem Sovjetske zveze zelo dobro kot teoretični plašč za državokapitalistično osvajačno politiko.

Spremembe v kapitalističnem svetu

Za kaj namreč gre?

Nisem teoretik-ekonomist, niti nimam tolikšnega znanja, da bi lahko dal — na osnovi obsežnega proučevanja ekonomskih podatkov in znanstvene analize — izčrpno in točno sliko o spremembah v kapitalističnem svetu. Zato utegnem moji zaključki trpeti za tipičnimi praktičističnimi slabostmi, ki se pokažejo, kadar prehajamo od zunanjih pojavov k teoretičnim splošitvam. Če pa imamo pred očmi, da so ti zaključki tudi rezultat revolucionarne prakse naše Partije jih bo to vendar kolikor toliko varovalo pred nujnimi pomanjkljivostmi nezadostnega znanstvenega raziskovanja in praktično ozkostjo, in če nič drugega, bomo lahko služili kot pobuda za obsežnejše in globlje delo drugih tovarišev.

Opozoril bom torej na nekatere pojave, preko katerih ne more iti molče noben resen in zaveden marksist, celo tisti ne, ki se ukvarja samo s prakso (takih pa je malo ali vsaj prizadevati se moramo, da bi jih bilo čim manj).

Lenin je dognal, da je ena izmed bistvenih potez monopolističnega stadija kapitalizma izvoz kapitala namesto izvoza blaga. Ali je ta poteza sodobnega kapitalizma izginila? Očividno ne. Ta poteza je obstajala tudi pred Leninom, v Engelsovem času, in njene teoretične osnove je obdelal že Marx v «Kapitalu», saj izhaja iz naravne težnje kapitala po koncentraciji in centralizaciji. Toda vse do Leninovih časov, do dobe gospodstva monopolov (finančnega kapitala) ni bila to bistvena, prevladujoča poteza. Kot drugi neizbežni spremljevalci monopolov se pojavljajo osvajanje in zaslužnjevanje v raznih oblikah (v kolonialni, polkolonialni in raznih drugih oblikah odvisnosti nerazvitih ali slabotneje razvitih narodov in delež), delitev zemeljske obse, na interesne sfere med skupinami monopolov in najrazvitejšimi kapitalističnimi državami.

Ali so te oblike danes izginile ali niso? Ne, niso, ker jih srečujemo v živi praksi mednarodnih odnosov. Toda poleg njih srečujemo tudi druge, nove oblike.

Predvsem se hkrati z izvozom kapitala pojavlja v orjaškem obsegu oblika «brezplačne» «pomoči» slabotneje razvitim ali nerazvitim deželam, katero dajejo v pretežni meri Združene države Amerike kot kapitalistično najrazvitejša dežela. Ta «pomoč», ki se je prvič začela pojavljati v velikem obsegu

med drugo svetovno vojno in ob koncu te vojne (tzv. land-lease, Unrra), se načeljuje tudi po vojni v raznih oblikah (Marshallov plan) ter postaja celo najsplošnejša materialna oblika za vojne priprave.

O brezplačni pomoči se tu dejansko ne more govoriti, in sicer ne samo zato, ker jo je treba deloma plačati ter ima take ali drugačne politične cilje, temveč tudi iz čisto ekonomskih razlogov.

Vojne, zlasti pa druga svetovna vojna, so v velikanskem obsegu razdeale proizvodjalne sile Evrope. Prav te vojne pa so v Zedinjenih ameriških državah dvignile proizvodjalne sile na nesluteno višino. Nastal je orjaški ekonomski prepad med ZDA in vsem ostalim svetom, ki je ustvaril v Ameriki velikanske možnosti za proizvodnjo, dočim se je pri ostalih pokazal kot nemogućnost, ne samo da absorbirajo proizvedeno blago ali presežek kapitala ZDA, temveč niti da v doglednem času obnovijo lastno proizvodnjo.

Strah pred krizo in «pomoč»

Ta situacija, ki so jo vodilni ameriški krogi spregledali že za Roosevelta, je opozarjala, da tako visoko razvite proizvodjalne sile v ZDA ne bodo mogle eksistirati — brez težkih ekonomskih pretresov in ekonomske krize. (Strah pred krizo je bil po vojni v ZDA nenavadno močan ne samo v vrstah monopolistov, temveč tudi med povprečnimi ljudmi, ki gledajo nanjo, ker nimajo skoraj nobene predstave o njenih dejanskih vzrokih, kot na elementarno katastrofo, in ta strah je v marsičem pripomogel, da je politika raznih «pomoči» lahko dobila množično podporo in se pokazala tudi v humanitarni obliki.) ki bi bila katastrofalna za ves svet (razen za ZSSR, ki lahko v glavnem živi kot avtarktična dežela, med drugim tudi zaradi relativno nerazvitih proizvodjalnih sil, ki pa so vendarle dovolj visoke, da mu dajejo neodvisni položaj v odnosu do inozemstva) = v

tesnem oklepu, v kakršnem so se znašle z izvozom kapitala kot osnovno obliko ekonomske in druge ekspanzije. Izključni izvoz kapitala ali kreditiranje — da niti ne govorimo o monopolistični ceni — nista mogla biti za monopole več edini obliki, kakor hitro rasta mogla več prinašati ekstraprofitov, ki se formirajo na osnovi cenenih surovin in delovne sile v deželi-uvvoznici, zlasti pa ne naglo odstraniti (kar je bilo v dani situaciji najvažnejše in najbolj potrebno) nevarnosti pred ekonomsko krizo. Položaj v kapitalističnem svetu — tako ekonomski kot družbeni — zlasti v deželah, v katerih je bilo gospodarstvo teže prizadejo, ali so relativno manj razvite, je bil tak, da je bilo nemogoče količnej hitre obnoviti gospodarstvo izključno s starimi silami in izključno na stari način. Zato so bile ZDA primorane nuditi tem deželam bolj ali manj brezplačno »pomoč«, da bi obudile k življenju proizvajalne sile ter omogočile funkcioniranje in nadaljnji razvoj svetovnega tržišča, ki je doživljalo težke gospodarske motnje; nadaljnji smisel te »pomoči« je bil v tem, da se omogoči vsaj normalna kapitalistična menjava po načelu — za enako vrednost enaka vrednost (toda različna množina dela — glede na različne stopnje proizvajalnih sil) in tako doseže, da bi vsaj v bodočnosti pričeli znova pritekati ekstraprofiti, preko njih pa bi se morda s kolkjo vred vrnili nazaj tudi piščanci — oplojeno darilo. Monopoli, ki jim gre bolj kakor za vse na svetu za ostvarjanje monopolistične cene in izvoz kapitala, so sovražniki take vrste poslovanja samo zato, ker je ta perspektivna računica polna negotovosti, drugi pa — ker nasprotuje sami naravi monopolov in sploh nagonu kapitala, da ne sedi prekrižanih rok, temveč da se oplodi čimhitreje, brž ko je vložen. Toda eno je, da z vsem svojim bitjem to sovražijo in se temu upirajo, nekaj drugega pa, da jih sama ekonomska in družbena zakonitost sili, da tako delajo. Potreba spreminja zakon! (Kaj namreč koristi kapitalistu, če je blaga (oziroma: kapitala) v izobilju, če ga pa ne more nihče kupiti, kaj mu koristi, če lahko proizvaja stroje, če pa jih ne more spustiti v pogon! Vendarle je bolje dati blago zastoj, kakor pa ga sežgati ali vreči v morje, samo da bi obdržal svojo blagovno obliko, četudi šele v daljnji perspektivi blagovnih odnosov.)

Vse to ne pomeni, da je s to obliko izvoza blaga in kapitala prenehala stara (še vedno osnovna oblika: izvoz kapitala, kredit), temveč da je njegova vsebina, da bi se lahko uresničila in uveljavila, morala dobiti tudi nove, čeprav še vedno manj važne in nebstvene oblike. (Tudi izvoz blaga je szremiljal izvoz kapitala, le da pred nastankom monopolov ni bil bistvenega značaja. To seveda ne pomeni, da bo tudi »brezplačna« »pomoč« nadomestila izvoz kapitala in postala bistvena. Na drugi strani pa je težko verovati, da se bo položaj v kapitalizmu tako zelo »popravil«, da bi bilo mogoče omenjeno obliko popolnoma odpraviti. Šele bodoči razvoj bo lahko do kraja odkril nadaljnje tendence.)

Poleg tega so se emonopoli zlasti v razvitih deželah, tako prepletli med seboj, da so v še večji meri dobili mednarodni značaj ter izgubili sleherno nacionalno barvo, tako da je omejnjeni novi način poslovanja pomenil deloma tudi konsolidacijo lastnih podjetij.

Ekonomska ekspanzija in gospostvo ameriškega finančnega kapitala sta se v takih pogojih (dajanje »brezplačne« »pomoči«, ki jo zrušeno kapitalistično gospodarstvo posameznih dežel komaj pričakuje) lahko pojavila tudi v obliki »prijateljskega«, »prostovoljnega« in »enakopravnega sodelovanja« ter na ta način usmerjala gospodarski razvoj v posameznih deželah.

Naravno je tedaj, da so tisti »teoretiki«, ki so po vojni govorili o nadaljnjem zaostrovanju odnosov med kapitalističnimi državami, ne da bi pri tem analizirali konkretne procese in odnose, dejansko spreminjali marksistične resnice v navadne fraze ter na ta način uspavali množice in samj sebe. To pa seveda ne pomeni, da so notranja nasprotja med monopolističnimi skupinami in vodilnimi kapitalističnimi državami izginila ali da bodo izginila ali se ublažila. Problem je v naslednjem: neena-komerni razvoj kapitalizma je privedel do tega, da je ena sama sila popolnoma prevladala, četudi samo začasno, nad ostalimi kapitalističnimi državami in skupinami in da je sprememba takih odnosov mogoča samo v toku nadaljnega — neenakomernega — razvoja, ki bo eno ali več držav potegnili iz takega, če-

prav »prijateljskega«, vendar podrejenega položaja. Gre torej za konkretno situacijo in konkreten odnos sil, ki ni nespremenljiv za vse večne čase. Odnosi med kapitalističnimi državami dobivajo nove oblike, razvija se nova pregrupacija sil, pojavljajo se nove tendence, in šele nadaljnji, nujno neenakomerni razvoj kapitalizma bo lahko dal jasno sliko o konkretnih odnosih, ki so šele na obzoru.

Pri vsem tem je treba imeti pred očmi tudi dejstvo, o katerem sem govoril v prvem članku: nenavadno močno izražene državokapitalistične tendence v deželah z razvitimi monopoli, tendence, ki so vznikle na osnovi razvoja samih monopolov ter odigrale izredno veliko vlogo v omenjeni ekonomski in drugi politiki. Čeprav monopolisti in monopoli niso bili pripravljeni, da se preko »brezplačne« »pomoči« odrečejo nekaterim svojim atavističnim nagonom in monopolističnim privilegijem in se sprijaznijo z nekoliko racionalnejšim gledanjem na dejstva, pa jih je kapitalistična država kot kolektivni predstavnik morala strogo upoštevati ter se zavedati odnosov, do katerih je privedel monopolistični razvoj sam. Zato je tudi nastopila in je tudi edino mogla nastopiti kot iniciator in organizator omenjene »pomoči« (oziroma: kot sila, ki edina lahko v dani situaciji ureja kapitalistično gospodarstvo v svetovnem obsegu). Zato ni nič čudnega, da je na primer Rooseveltova, pa tudi Trumanova politika naletela na odpor najbolj zagriženih monopolistov in da so jo prikazovali kot udarec proti svetemu »ameriškem« načinu življenja in tradicionalnemu izolacionizmu. Toda ta odpor — prav zaradi omenjenih objektivnih okoliščin — ni mogel prekoračiti okvira običajnega vpitja v tisku in parlamentarne opozicije.

Rušenje kolonialnega sistema

Tak razvoj kapitalizma je nujno moral zadeti na prepreke izoblikovanih interesnih sfer in vsega podedovanega kolonialnega sistema. Prav dajanje »pomoči« metropoli je postalo oblika; ki po eni strani spravlja v odvisnost metropole samo, po drugi strani pa ruši njen kolonialni sistem, ki je z različni pregradami (carinskimi, administrativnimi itd.) oviral normalno kapitalistično poslovanje drugim skupinam monopolov, zlasti tistim v ZDA, ter dajal monopolom metropole — s stališča kapitala kot takega — docela nezakonite in nepravilne prednosti. To prodiranje v kolonije in odvisne dežele je v takih pogojih potekalo pretežno preko »normalnega«, na videz nekolonialnega, »čiste« kapitalističnega gospodarskega odnosa s samimi kolonijami (trgovina po načelu: vrednost za vrednost, ne glede na to, kako jo je kdo proizvedel). Tak odnos je podiral stare kolonialne oblike. In res, vse, kar se je zgodilo v drugi svetovni vojni in po njej na tej liniji, je zadajalo težke udarce staremu kolonialnemu sistemu. Britanski, holandski in drugi kolonialni sistemi so zrušeni. Vendar je to samo ena stran procesa. Druga stran pa je tale: v toku razvoja se je v večini kolonij tako zelo razvil tudi sam nacionalni kapitalizem — prepleten z različnimi monopolističnimi skupinami — da monopoli v metropolah ne morejo več delati mimo njega in proti njemu, če nočejo zavreti tudi svojega lastnega nadaljnega razvoja ter izzvati tolikšnega revolucionarnega odpora, da mu ni mogoče pregledati posledic: stara oblika odvisnosti je postala za prve neznosna, za druge pa preozka in nevidna. Iz vsega tega procesa se je rodila cela vrsta bolj ali manj neodvisnih (neodvisnih v toliko, v kolikor lahko danes v kapitalizmu sploh govorimo o neodvisnih državah) kapitalističnih držav (Indija), (Spominjam se, kako so mnogi marksisti verovali, da bo zmagal socializem v Angliji šele tedaj, ko se bo ločila od nje Indija. Kako zelo so danes vsa taka predvidevanja nautna in šablonska, najbolj kaže sedanj položaj Indije, ki v bistvu ni danes nič bolj odvisna od Velike Britanije, kakor sta Kanada ali Meksika od ZDA.), Indonezija itd. v še večji meri pa Kanada in Avstralija. (Ustvarjanje teh neodvisnih nacionalnih držav, čeprav je često pote-

kalo hkrati s kanaliziranjem in dušenjem revolucionarnih gibanj delovnih množic in ob pomoči najrazvitejših, v prvi vrsti ameriških monopolov, ki so težili za tem, da podro prepreke, ki so jih postavljale stare kolonialne sile, ima — zgodovinsko vzeto — za te dežele vendar tudi progresivni značaj, ker omogoča nadaljnji razvoj proizvodjalnih sil in sploh nadaljnji nacionalni razvoj, četudi na kapitalistični osnovi. Stari britanski kolonialni sistem je na primer v glavnem razpadel, toda britanski imperij je ostal, ker je ostala — četudi v spremenjeni obliki — notranja zveza med kapitalom in skupnost interesov. In ne samo, da se je imperij ohranil, temveč že kaže tudi elemente — v novih oblikah (Commonwealth) — nadaljnega utrjevanja, za katere je laburistična nacionalizacija bila eden izmed nujnih pogojev: ta nacionalizacija ni samo izraz želja in pritiska delavskega razreda, temveč tudi oblika nadaljnega razvijanja proizvodjalnih sil ter hkrati oblika, ki drži na površju sile britanskega kapitalizma, četudi deloma v državno-kapitalistični obliki.

Ali pa to pomeni, da so izginile kolonije in metropole ter borba za kolonije? Takšen zaključek bi bil nesmiseln ne samo zato, ker še vedno obstoje tudi kolonije starega tipa, čeprav je stari kolonialni sistem kot celota razpadel, temveč tudi zato, ker zgolj z ustanavljanjem nacionalnih držav, ki so bolj ali manj odvisne od metropole ali monopolov drugih držav, še ni odpravljen tudi kolonialni, odvisni odnos sam: eksploatacija med nerazvitimi in razvitimi deželami, pa tudi sicer ni mogoče kolonij in metropol odpraviti vse dotlej, dokler obstoji kapitalizem in dokler vladajo zakoni kapitalističnega blagovnega gospodarstva. Ustanavljanje novih nacionalnih držav v bivših kolonijah ni po svojem bistvu nič drugega kakor pritegovanje teh področij v splošni vrtnec svetovnih kapitalističnih odnosov na višji stopnji. Vsota in stopnja eksploatacije se v perspektivi lahko tudi poveča, oblike odnosov med metropolo in kolonijami, točneje: med ekonomsko najrazvitejšimi monopoli in «nacionalnim» kapitalom pa se kljub temu lahko demokratizirajo (v buržoaznem smislu). (Pa tudi na splošno je tak ekonomski in družbeni razvoj — odpor delovnih množic in ko-

lonij — prisilil države z najrazvitejšimi monopolističnimi oblikami kapitala, da so se zatekle k raznim demokratičnim (v buržoaznem smislu) oblikam odnosov, s čimer se despotska narava monopolistov in izkoriščevalski odnos med razvilitimi, močnimi in slabotnimi, nista prav v ničemer spremenila. Te nove demokratične (v buržoaznem smislu) oblike so tudi povzročile — po eni strani — da so se dogmatiki popolnoma zmedli, po drugi strani pa, da so vsakovrstni zagovorniki kapitalizma kot družbenega sistema dobili — zlasti v odnosu do despoticnih, državno-kapitalističnih oblik monopolizma v ZSSR — relativno in začasno solidne argumente za svoje neznanstvene in propagandne teze).

Če vzamemo stvar v celoti, se je — glede oblik eksploatacije — zgodilo in se dogaja v starem svetu mnogo novega. Toda s tem ni prenehal biti to, kar je bil, in nove razvojne oblike v njem nas ne opravičujejo sklepati, da je izumrl, izginal, da mirno prerašča v socializem itd. To samo zahteva novega proučevanja in novih zaključkov, zahteva spremembe v programih, taktiki, strategiji in oblikah borbe za socializem. (To pa ni in ne more biti predmet tega članka, in sicer ne samo zato, ker bi bilo potrebno za točne znanstvene in programatične zaključke mnogo globlje proučevanje in ne samo opazovanje novih pojavnih oblik, temveč tudi zato, ker je sama tema omejena). Ves ta proces, če ga vzamemo v celoti, potrjuje, da je nadaljnji razvoj proizvodjalnih sil še bolj, neizmerno bolj kakor kdaj koli poprej, razširil in poostiril družbeni značaj proizvodnje v razvitih kapitalističnih deželah zlasti v ZDA in da se je, s tem ko čedalje močneje buta ob pregrade privatnega prilaščanja, moral pojaviti v novih oblikah, tako znotraj ZDA samih, kakor tudi v odnosih med njimi in ostalim svetom. Skok od kapitalistične, monopolistične proizvodnje k socialistični, s tem pa tudi rešitev omenjenega protislovja, čeprav se zdi — če sodimo po današnjih zavestnih elementih in silah delavskih in progresivnih gibanj v najrazvitejših deželah — relativno še daleč, je ekonomsko postal bližji nego kdajkoli poprej ter se nam odkriva po svoji silovitosti in kot ekonomska in kot družbeno nujnost.

ZSSR - imperialistična sila

Kako pa je z novim, «sovjetskim» imperializmom? Ali kaže tudi ta nove pojave, značilne za stare, privatno kapitalistične monopole? Novo je tu samo dejstvo, da se je država, za katero so vsi — ali skoraj vsi — verovali, da je socialistična, spremenila na temelju notranjega državno-kapitalističnega razvoja v imperialistično silo prvega reda. Kar se pa tiče samih oblik, so za ta novi državno-kapitalistični imperializem — zaradi njegovih relativno nerazvitih proizvodjalnih sil — značilne prav stare, kolonialno-osvajalne imperialistične oblike, s katerimi gredo vstret, čeprav sicer v «socialističnih» uniformah, tudi stari politični odnosi: izvoz kapitala (*Večinoma brez dejanskega izvoza, na osnovi zaplembe nemškega kapitala v avstrijskih deželah*), spremlja na pol okupacija, gospostvo birokracije in policije ter dušenje vsakega demokratizma, postavljanje poslušnih vlad, korupcija najširšega obsega, brezvesno varanje delovnih množic itd.

Od kod te stare oblike in kaj pomenijo?

Te oblike so predvsem rezultat relativno nerazvitih proizvodjalnih sil v ZSSR, ki so približno na tistem — in celo mnogo nižjem — nivoju, na kakršnem so bile proizvodjalne sile v razvitih (in to ne vseh) kapitalističnih državah v obdobju zraščanja industrijskega in bančnega kapitala v finančni kapital, ko so nastajali monopoli. Tehnični razvoj državnega kapitalizma v ZSSR je dosegel torej šele stopnjo, ko bi mu bilo v konkurenčnem boju z neprimerno razvitejšimi monopoli nemogoče obdržati osvojene pozicije. Hkrati je je ta tehnična raven vendarle tako visoka, da je zaostala Rusija dvignila v

vrsto relativno razvitih dežel in — zlasti po drugi svetovni vojni — napravila iz nje deželo, ki ne more več trpeti «nepravičnih» odnosov in pregrad (tu prihaja močno do izraza zakon o neenakomernem razvoju kapitalizma: današnja Rusija je bolj razvita, kakor je bila carska, in na tej osnovi tudi zahteva «svoje» «pravice»), kakršne je zaostala carska Rusija morala trpeti prav zaradi svoje zaostalosti in odvisnosti.

Od tod v uradni politiki ZSSR dvoje nujnih tendenc: stara imperialistična politika interesnih sfer (začasno se sporazumeti, ker s šibkejšimi proizvodjalnimi silami ne moreš v svobodnem konkurenčnem boju ohraniti niti tega, kar si naropal), politika, ki se ji — kakor smo videli — postavljajo po robu v prvi vrsti ameriški monopoli — prav zaradi tega, ker so njihove proizvodjalne sile tako zelo narasle, da so vse kolonialne in druge pregrade postale ovira in nevarnost za njihov nadaljnji razvoj (na obstoječi družbeni osnovi). Na drugi strani pa se je Sovjetska zveza prav zaradi te svoje relativne zaostalosti (nasproti razvitim deželam) in relativno visokega nivoja (nasproti carski Rusiji) zapletla v žolika protislovja, da je nadaljnji normalni razvoj s ciljem «doseči in prehiteti» razvite dežele, mogoč — poleg drugega — samo na osnovi novih osvojitvev, na bazi pridobivanja ekstraprofitov kot važnega dodatnega elementa k notranji akumulaciji.

Na tej osnovi so tudi nastale in se razvijajo nenavadno ZSSR ne more vzdržati normalne kapitalistične konkurenčne ostre, danes v svetu najostreje osvajalne tendence: kapital borbe, in da ne bi izgubil današnjih pozicij, jih mora držati z

kolonialnoosvajalnimi metodami ter se pripravljati, da z orožjem v rokah odstrani »krivico«, ki se mu vsiljuje z zahtevo, naj se odreče privilegijev starega kolonialnega tipa, ki v tem primeru večidel slone na nasilju in ne samo na ekonomski moči. (Zato je tudi razumljivo, zakaj se je sovjetska vlada tako vztrajno branila Marshallovega plana, čeprav bi ji prinesel določene ekonomske koristi. Socializem, ogroženje notranje ureditve itd. — vse to ni igralo tu nobene bistvene vloge, temveč upravičen strah, da bi bil s tem ogrožen njihov lastni hegemonistični položaj v odvisnih deželah).

Gornja analiza odnosov in tendenc monopolov na eni strani v ZDA, na drugi strani pa v ZSSR (da niti ne govorimo o progresivnih težnjah narodov proti vsiljevanju življenjskih oblik, ki njihovim deželam ne ustrezajo ne kot kapitalistične ne kot socialistične), nam kaže, zakaj ni mogla in ne more trajno uspevati politika interesnih sfer, ki je postala temelj vse zunanje politike ZSSR, in zakaj je lahko prišlo dejansko do nastanka in čedalje večjega utrjevanja enotne svetovne zveze kapitalističnih držav proti ZSSR.

Politika interesnih sfer

Toda sama slika gospodarske in politične ekspanzije ZSSR vendarle ni tako preprosta. Ko je likvidiral privatni kapital — ker mu že zaradi njegove »svobodne« narave ni mogel preprečiti zvez z zunanjim kapitalističnim svetom ter tako zagotoviti sebi monopolistični položaj — ter začel razvijati oblike državnega kapitalizma in birokracije v deželah, ki jih je okupiral ali na pol okupiral, se imperializmu ZSSR ni pojavil v stari klasični, temveč obrnjeni »socialistični« obliki (kot »osvoboditelj« izpod jarma domače kapitalistične eksploatacije in »zaščitnik« pred »tujimi« kapitalističnimi monopoli in njihovimi morebitnimi osvajalnimi poskusi), čeprav same oblike eksploatacije niso bile nove, temveč ravno tipične za prvotne oblike monopolistične kapitalistične eksploatacije. To je tudi zamaskiralo današnjo pravo bistvo državnih oblik v deželah Vzhodne Evrope, ki se pod plaščem ljudskih demokracij, baje kot oblika diktature proletariata (kakršna dejansko je in je že od začetka bila čista samo v Jugoslaviji) čedalje bolj spreminjajo in pretvarjajo v despotične državokapitalistične diktature kolonialnega (na primer Romunija) in polkolonialnega tipa (na primer Poljska).

Važno je tudi, čeprav ne bistvenega pomena — ker izhaja iz dosedanje razlage — da pokažemo hkrati na določene notranje razlike med »novim« in »stari« imperializmom. Medtem ko je »stari« imperializem v svoji ekspanzionistični politiki, zlasti kadar je šlo za osvajalne vojne, moral obvladati odpor množic (ne samo delavskega razreda, temveč tudi srednjih slojev) in prav tako tudi posameznih skupin monopolov, pa je »novi« imperializem že samo zaradi tega, ker so srednji in privatnokapitalistični sloji likvidirani ter obstoji en sam, edini (državni) monopol, rešen teh spon in je tudi zato — ne samo zaradi socialistične maske — mnogo monolitnejši in dinamičnejši kakor »stari« imperializem, čeprav je gospodarsko bolj zaostal in nedemokratičnejši od njega navzven in navznoter. Nekočasno prednost pa mu poleg tega daje tudi »socialistični«, »revolucionarni« in celo »miroljubni« videz, s katerim prikriva svoje bistvo.

S takšnimi odnosi je bila pot k ustvarjanju blokov utrta. Če bi bila sovjetska vlada zares socialistična in bi vodila v resnici socialistično zunanjo politiko, tedaj bi seveda ves razvoj šel po drugi poti. Če deželam, katere je okupirala, ne bi vsiljevala takih oblik eksploatacije in odvisnosti, temveč bi jim omogočila, da se svobodno razvijajo v socialistične dežele, tedaj se razvite zahodnoevropske kapitalistične dežele ne bi bale, da jim bo ZSSR vsilil še mnogo nižje in hujše oblike eksploatacije kakor ameriški monopoli, patriotske množice v teh deželah

pa bi šele v takih okoliščinah — objektivno nenavadno ugodnih — lahko razvile svoje sile in povedle svoje dežele po poti neodvisnosti in socializma. Sam propagandni trušč o ameriškem imperializmu in spreminjanju zahodne Evrope v ameriško kolonijo ni mogel in ne more zakriti pravega kolonizatorskega in osvajalnega obraza vlade ZSSR. Prav taka politika vlade ZSSR je na drugi strani omogočila politično bazo za ustanovitev atlantskega pakta, ker so navadni ljudje in male dežele mogli videti v njem obrambo. (Smešno je na primer trditi, da imata Norveška in Danska, ki sta tudi pristopili k atlantskemu paktu, napadalne namene proti Sovjetski zvezi. Veliko vprašanje pa je, ali bi celo Velika Britanija in Francija šli po tej poti, če ne bi bilo vseh omenjenih okoliščin, zlasti pa zunanje politike ZSSR, ki je v praksi, v vzhodni Evropi in Nemčiji, dokazala svoje nadaljnje osvajalne namene. S tako politiko so bile tudi množice same v Franciji in Angliji paralizirane za kakršnokoli resno akcijo proti priključitvi svojih dežel k omenjenemu paktu) sredstvo, čeprav ima — ker drugače tudi biti ne more v današnjem kapitalističnem svetu — imperialistično in napadalno osnovo.

Ali, ali — kaj bi bilo, če bi ne bilo...

iz vsega tega sledi, da je v takih odnosih subjektivna vloga voditeljev in partij zelo majhna (čeprav bi v socializmu morala biti nenavadno velika), in sicer ne samo glede preprečevanja in nastanka nove vojne, temveč tudi v pogledu notranjega razvoja samega. Imanentna monopolistična kapitalistična zakonitost v ZSSR ni bila odpravljena s tem, da je nastal obdržavni monopol. Težnje po eksploataciji navznoter, še tembolj pa navzven — med drugim tudi zato, da bi se ublažila notranja protislovja — delujejo stihijsko, na osnovi odnosov, ki vladajo v proizvodnji. In zato je nevarnost nove nepravične svetovne vojne — za katero niso delovne množice nobene dežele zainteresirane, ker se na nobeni strani ne bi borile za socializem, ne za dejansko nacionalno neodvisnost (ta dva pojma pa sta danes skoraj identična) — postala nenavadno velika in jo je mogoče odvrniti samo z najširšo mobilizacijo in borbo množic, ki mora biti usmerjena proti osvajalnim tendencam ne glede na to, od kod izhajajo, ter obračati svojo ostrino proti tisti strani, ki v danem trenutku s svojimi konkretnimi dejanji neposredno ogroža mir v svetu. Ne obstoji namreč dvoje družbeno različnih svetov, kakor bi želeli to prikazati nujni protagonisti, temveč en sam svet, različen po oblikah in stopnjah, svet, ki ga prežemajo nasprotja, ki se lahkočasno izglašujejo, ki pa jih ni mogoče tajno rešiti na dani družbeni — monopolistični — osnovi.

iz tega jasno izhaja, kakšna mora biti tudi taktika marksistov in sploh naprednih ljudi in gibanj v svetu.

Jasno pa je, kakšna mora biti tudi zunanja politika neke zares socialistične dežele, v tem konkretnem primeru Jugoslavije. Naša zunanja politika (ne govorimo samo o konkretni politiki naše vlade, temveč predvsem o tem, kako se morajo orientirati marksisti in ljudske množice naše dežele) mora izhajati iz omenjenega dejanskega stanja v današnjem svetu in se do kraja otresti vsakovrstnih iluzij, zlasti — v tem trenutku — iluziji o socializmu, miru in demokraciji vzhodnega bloka (na čelu z ZSSR). In dalje, zavedati se mora dejstva, da bi vsako odstopanje od borbe za socializem in socialistični razvoj znova prebudilo kapitalistične elemente in končno privedlo speč do izgube nacionalne neodvisnosti. Naša dežela je lahko socialistična samo tedaj, če je neodvisna, in neodvisna samo tedaj, če je socialistična. Kamorkoli se ozremo na vse štiri strani sveta, povsod najdemo potrdila za ta zaključek. Pa tudi preteklost stare Jugoslavije ter grenke izkušnje in iluzije nove Jugoslavije v trdi praksi potrjujejo te izkušnje. Samo kot taka lahko naša dežela pomaga tudi svetovnemu socialističnemu in demokratičnemu gibanju, podpira borbo narodov za neodvisnost in svobodni razvoj ter pospešuje sodelovanje med njimi na osnovi enakopravnosti.

Toda to so samo splošne teze.

(Nadaljevanje sledi)